

Aportacions al lèxic aspenc d'origen català

Eduard Baile López
Universitat d'Alacant
ebaile@ua.es

0. Introducció

Situada a la comarca del Vinalopó Mitjà, Asp és una població castellanoparlant envoltada, tret de Montfort, per poblacions de predomini lingüístic català, fet que li ha valgut el qualificatiu d'illot lingüístic (Montoya: 1982; Galvañ / Sala 2002: 15). Tal proximitat i els orígens catalanoparlants de la vila fins a, si més no, la meitat del segle XVII (Montoya 1986: 209-210) o, a tot estirar, els primers decennis del XVIII (Montoya 1996-1997: 93),¹ conflueixen en l'existència d'un cabal lèxic d'origen català relativament nombrós en la parla tradicional de la població, per bé que s'hi observa un desús progressiu entre els jòvens a mesura que el castellà estàndard s'hi assenta.²

La parla d'Asp és sovint considerada com a formant del dialecte murcià. En aquest sentit, per exemple, García Soriano (1932) considera que el conjunt d'Elda, Asp i Oriola constitueix una de les 6 varietats regionals murcianes. Així mateix, Alonso Zamora (1974: 339) assenyala que el murcià s'estén al llarg de 3 zones, una de les quals és la corresponent al conjunt compost per Villena, Saix, Salines, Elda i Asp. Fins a les hores d'ara, dos reculls s'han encarregat de manera monogràfica d'arreglar el lèxic tradicional de la vila: d'una banda, l'article «Palabras aspenses relacionadas con el valenciano» de Sala / Gómez (1984), dedicat a compilar exclusivament mots d'origen català llistats sense cap definició; d'una altra, l'obra *Aspe: isla lingüística* de Galvañ / Sala (2002), text atent a vocabulari de tot tipus —no només derivat del català— i aquest sí amb definicions sovint acompanyades d'una mínima explicació de caire etimològic. A més a més, caldria afegir-hi els articles «Estudio etnológico de Aspe» de Ferrer / Sala / Cremades (1986) i «Cultura popular aspense» de Sala (1998),³ treballs que, tot i no centrar-se específicament en l'aspecte lingüístic, aporten diversitat d'ítems lèxics de

¹ D'acord amb Montoya (1982: 132), l'inici d'aquest procés de descatalanització degué començar arran les repoblacions dels anys 1611 i 1612, després de l'expulsió dels moriscos.

² No dispose de cap estudi que ho demostre fefaentment però, per motius personals, passe temporades a Asp i la percepció ben evident és que, com més va, els jòvens s'acomoden al vocabulari estàndard de l'espanyol, sobretot pel que fa a les dones.

³ Aquest últim treball, és a dir, Sala (1998), deriva en bona mesura de Ferrer / Sala / Cremades (1986), al qual actualiza, si més no, en el vessant lèxic, de manera que, per agilitat i estalvi, el prendré com a referència única per tots 2.

caràcter tradicional. Per últim, com a anècdota es podria citar «Aspe y lo valenciano» d'Abad (1984), article que, força succintament, esmenta poc més de mitja dotzena de mots de la vila provinents del català.⁴

I. Justificació i objectius

La raó d'aquest treball pot vincular-se amb els criteris de selecció lèxica. Per mitjà de converses espontànies amb aspencs de diverses generacions,⁵ al llarg d'aquests últims 2 anys he anat arreplegant lèxic tradicional de la vila que em semblava d'origen català. Una vegada n'haguí bastit un llistat considerable, el confrontí amb els reculls previs de mots tradicionals d'Asp de què he parlat prèviament, fet que em permeté de destriar els vocables ja documentats dels que no, si bé cal reconèixer que les novetats ací presentades no són gaire nombroses. En major proporció, però, observí que hi havia localitzats diversos termes com a tradicionals de la vila, però no se'n donava un origen català quan em semblava probable que aquesta fóra la procedència; en conseqüència, decidí d'afegir a l'article tals termes ja que mancaven —manquen— d'una recontextualització. Comptat i debatut, doncs, no ha estat el meu propòsit d'oferir un compendi absolut dels mots d'origen valencià tradicionals en la parla pròpia d'Asp sinó que he perseguit d'oferir unes notes esparses al respecte amb els treballs de recopilació ja existents com a horitzó de comparança.

D'acord amb tot el que he assenyalat suara, aquest petit treball de recopilació de vocabulari aspenc procedent del català pretén d'assolir els objectius següents:

- a) Arreplegar mots emprats tradicionalment a Asp i provinents d'ètims d'origen català encara no localitzats per Abad (1984), Sala / Gómez (1984), Ferrer / Sala / Cremades (1986), Sala (1998) i Galvañ / Sala (2002).
- b) Arreplegar mots aspencs d'origen català no documentats directament en els treballs esmentats en a), tot i que dits reculls sí que donen referències de

⁴ Concretament: **bacora, llus, llanda, torrós, carchotes, fitas i tabalet.**

⁵ Ordenats per edat: María Antón Galvañ, 85 anys; Francisco 'Franqui' Asensi Navarro, 84 anys; José Antonio Alenda Martínez, 61 anys; María Pilar Asensi Antón, 56 anys; José Antonio 'El Guse', 27 anys; Milagros Díez Berenguer, 27 anys; Vicente Martínez, 26 anys; Raquel Alenda Asensi, 26 anys; María Isabel Ayala Marco, 26 anys.

termes relacionats. Em referisc a casos com ara el que té a veure amb el mot **esvarar**, localitzat per Galvañ / Sala (2002) com a verb però sense fer cap esment d'**esvarón**, substantiu vinculat al mateix ètim.

- c) Assenyalar la probable procedència catalana de mots arrellegats per Galvañ / Sala (2002), el recull de lèxic aspenc més abundós i detallat fins ara, tot i que no identificats correctament com a catalanismes, bé perquè no se'n dóna cap origen, bé perquè se'n dóna un de discutible.

2. Compendi lexicogràfic comentat

Com ja he avançat suara, en aquest apartat, centre de l'article, pretenc de comentar diversitat de mots aspencs d'origen català, ja siga perquè no en conec cap localització prèvia, ja siga perquè, en cas d'haver-se documentat, no han estat explicats amb correcció respecte de la procedència. Enumere cada terme de l'1al 46 segons un ordre alfabètic, tot encapçalant la entrada amb el lema en negreta acompanyat de la categoria gramatical en cursiva.

1. **alagustín** o **salagustín** *m*: D'acord amb Galvañ / Sala (2002: 25 i 96), 'Saltamontes'. Aquest mot està localitzat en la parla castellana del Baix Segura per Soto (2002: 90), que apunta cap a un probable creuament dels mots catalans **salmartí** i **llagostí**, amb el mateix significat que el terme aspenc.
2. **alficós** *m*: Galvañ / Sala (2002: 26) no en dóna cap origen sinó que es limita a comentar-ne que es tracta del **cohombro** castellà, a més de servir com a insult contra aquell qui no demostra tenir gaire enteniment. Òbviament, el mot procedeix del català **alficòs**, el qual, tot seguint el DCVB [= *Diccionari català-valencià-balear*] remet al 'Fruit de la planta *Cucumis flexuosus* L. (alficossera)'. És un vocable força estés a les zones valencianoparlants properes com demostra, a tall d'exemple, la seua presència al camp d'Alacant limítrof amb el camp d'Elx (Martos / Segura 1997: 59) o a les Valls del Vinalopó (Beltran 2008: 63), cosa que deu haver-ne reforçat l'ús a Asp. Val a dir que **alficós** és arrellegat pel DRAE [= *Diccionario de la Real Academia de la Lengua Española*], però és mot no gaire habitual en espanyol tal com demostra la seua absència en el *Nuevo tesoro lexicográfico de la lengua española* i

les 2 ocurrències aïllades en el CORDE [= *Corpus Diacrónico del Español*], una de les quals, fins i tot, es deu a l'autor valencià Antonio José Cavanilles, que l'esmenta en les *Observaciones sobre la Historia Natural, Geografía, Agricultura, Población y Frutos del Reyno de Valencia* (1797).

3. **algesón** *m*: Localitzat també per Sala (1998: 315-317), es tracta, segons Galvañ / Sala (2002: 26), del 'Escombro de la construcción, yeso'. Els mateixos autors indiquen que el mot és conegut a Montfort, fet reforçat pel testimoni de Martínez Beltrán (1985), i que a la Vega Baixa és conegut com a **argesón** —Guillén (1974: 241) arreplega totes 2 variants per a Oriola, ço és, **algesón** i **argesón**. Es tracta d'un terme també conegut a les zones valencianoparlants properes, com, per exemple, a Alacant (Segura 1996: 112) i al Baix Vinalopó (Segura 2003: 165). El DRAE conté **aljezón**, provinent de **aljez**, 'Yesón', però el referent deu ésser el català **algepsó** 'Guixot; tros de guix procedent d'una casa derruïda' (DCVB), derivat d'**algeps**, ja que aquell és un mot força inhabitual en espanyol.
4. **anuez** o **alnuez** *f*: Amb una doble variant, el seu significat, no cal dir-ho, és el de 'Nueces' (Galvañ / Sala 2002: 27), cosa que deu posar sobre la pista del dialectal valencià **an[a]u**, present, sense anar gaire lluny, al Baix Vinalopó (Segura 2003: 167). Així mateix, és terme conegut a Montfort, on és descrit com a mot masculí (Martínez Beltrán: 1985) —potser a Asp també?
5. **arisón** o **erisón** *m*: Novament un terme amb 2 variants, remet a 'Escalofrío, temblor repentino' (Galvañ / Sala 2002: 30) —la variant amb **a-** apareix també en Sala (1998: 315-317), no així l'altra. Es tracta d'un mot conegut a les poblacions valencianoparlants properes com ara a les Valls del Vinalopó, tant pel que fa al substantiu **ariçó** com pel que fa al verb **ariçar** (Beltran 2008: 44), i a Alacant, on es documenta l'adjectiu **eriçonat** (Segura 1996: 172).
6. **arna** *f*: Galvañ / Sala (2002: 30) defineix aquest vocable com a 'Polilla, gusano'. Segons el DIEC2 [= *Diccionari de l'Institut d'Estudis Catalans*, 2a edició], 'Insecte lepidòpter nocturn la larva del qual s'alimenta de teixits d'origen animal, de deixalles o de productes alimentaris emmagatzemats'. És mot present en altres poblacions castellanoparlants amb forta presència de lèxic català com ara a Saix, on es documenta el verb **arnarse** (Herrero 2001: 170), al Baix Segura (Soto 2002: 30) o a Villena, ací inventariat com a substantiu i com a verb (Torreblanca 1976: 233). El DRAE l'arreplega però en tant que 'Vaso de colmena' —accepció que també coneix el català—, i així és com apareix en el *Nuevo tesoro lexicográfico de la lengua*

española, que el defineix ja des del 1726 —val a dir que els diccionaris del 1726 i del 1770, els 2 primers compilats, n'assenyalen un ús preeminent en diversos territoris del regne d'Aragó.

7. **arrosegarse** *v*: Segons Galvañ / Sala (2002: 31), 'Rozarse, restregarse'. Deu provenir de l'ètim català **arrossegar**, emprat com a transitiu i com a pronominal. Em sembla que la deixalla catalana a Asp només es comporta pronominalment, però no n'estic plenament cert.
8. **barrón** *m*: Documentat prèviament per Sala (1998: 315-317), es tracta del 'Borde de la acera' (Galvañ / Sala 2002: 34), present també en diversos parlars del sud valencià com ara a Alacant amb el sentit de 'Pedra picada que serveix de vorellada a la voravia; rastell' (Martos / Segura 2000: 70), a les Valls del Vinalopó definit com a 'Rastell de la vorera' (Beltran 2008: 52) i al Baix Vinalopó en tant que 'Rastellera, vorellada de pedra de la vorera dels carrers' (Segura 2003: 173). Està igualment documentat a Oriola (Guillén 1974: 246) si bé com a 'Travesaño de la puerta' o com 'Cada uno de los barrotes de una escalera de mano'. L'accepció ací analitzada no es troba enregistrada ni pel DCVB ni pel DIEC2, els quals, no obstant això, sí que arrepleguen el mot.
9. **berendar** *v*: Mot no documentat fins ara per cap recull aspenc, es tracta del català **berenar** 'Menjada que es fa a mitja tarda, entre el dinar i el sopar.' (DIEC2), derivat de **berena**, que, al seu torn, prové del llatí MERENDA per dissimilació de les nasals (Coromines 1991-2001). És vocable també conegut a Montfort (Martínez Beltrán: 1985) i a Oriola, on s'arreplega, a més, **berendola** i **berienda** (Guillén 1974: 247). Podria ocórrer que el terme, a partir de l'espanyol **merendar**, s'explicara internament de la mateixa manera que el pas del llatí al català, ço és, per dissimilació de les nasals, però, si més no, la variant catalana, si no absolutament responsable, deu haver-hi pressionat.
10. **bonítol** *m*: Galvañ / Sala (2002: 35) explica que es tracta d'un vulgarisme per deformació del **bonito** castellà. En realitat, **bonítol** 'Peix de la família dels escòmbrids, de fins a 75 centímetres de llargada, de dors blau fosc on destaquen de set a nou bandes negres obliqües descendents cap endavant, ventre argentat, i de carn excel·lent (*Sarda sarda*)' (DIEC2), prové de l'adjectiu espanyol **bonito**, pel color daurat dels ulls i platejat del ventre i, una vegada canviat **-o** per **-ol**, torna a algunes zones del castellà (Coromines 1991-2001). És mot conegut, per exemple, a

Saix (Herrero 2001: 162), al Baix Segura (Soto 2002: 35) i a Múrcia (Sevilla: 1919; García Soriano: 1932).

11. **broma** *f*: Definit com a ‘Espuma del jabón’ (Galvañ / Sala 2002: 37), aquest mot deu provenir del català **broma** ‘Escuma’ (DIEC2), que sembla que triomfà entre els marins castellans, almenys des del 1732 (Coromines / Pascual 2001-2006). És forma documentada en parlars valencians propers com ara al Baix Vinalopó, on significa ‘Escuma, bromera de la mar’ (Segura 2003: 179).
12. **cantón** *m*: Significa ‘Trozo del borde de un pan’ (Galvañ / Sala 2002: 41), sentit també arreplegat pel DCVB —no pel DIEC2— i present, a tall d’exemple, al parlar valencià del Baix Vinalopó (Segura 2003: 184).
13. **chapar** *v*: Galvañ / Sala (2002: 46) indica que el mot és ‘Castellano, pero no su acepción aspense: aplastar, pisar’. Deu errar car l’ètim de partida deu ésser el català **xapar**, present, per exemple, al Baix Vinalopó com a ‘xafar, xafigar’ (Segura 2003: 278).
14. **chimenera** o **chiminera** *f*: Amb la lacònica de descripció de ‘Chimenea’ per part de Galvañ / Sala (2002: 47), val a dir que aquest mot deu provenir de la variant **ximenera** del català **xemeneia** ‘Conducte que dóna sortida al fum, als productes de la combustió, d’un fogar’ (DIEC2). És mot documentat a Montfort (Martínez Beltrán: 1985), pel que fa a poblacions castellanes amb lèxic d’influència catalana, o al Baix Vinalopó —on conviu amb **xumenera**—, a tall d’exemple de zones valencianoparlants no gaire llunyanes (Segura 2003: 279).
15. **cona** *f*: Segons Galvañ / Sala (2002: 51), ‘Piel o corteza de tocino’, cosa que connecta amb el català **cotna**, amb el mateix significat, la pronúncia de la qual sol mostrar l’assimilació de la **-t-** a la **-n-** immediata (DCVB).
16. **cuete** *f*: Qualificada com a vulgarisme en lloc de **cohete** (Galvañ / Sala 2002: 53), em pense que, malgrat que el tancament en **-u-** pot haver tingut lloc internament sense la intervenció de la llengua veïna, la proximitat del català dialectal **cuét** deu haver-hi produït una certa pressió. El tancament de **-o-** en **-u-** està localitzat també a Montfort a través de la variant **cué** (Martínez Beltrán: 1985) i a Oriola (Guillén 1974: 260).
17. **desllapisarse** *v*: Segons Galvañ / Sala (2002: 54), ‘Quitarse de encima alguien o algo desagradable, com la hierba llepasa’. Deu provenir del català **desllapissar(-se)** ‘Desferrar, desprendre una cosa que està agafada amb una altra’ (DCVB), variant en **-a-** documentada, per exemple, a la parla valenciana del Baix Vinalopó (Segura

2003: 198). Cap de les 2 variants existents, ço és, **desllepissar(-se)** i **desllapissar(-se)**, apareixen en el DIEC2.

- 18. dida** *f*: Aquest mot que designa aquella dona que '[...] actúa como ama de cría; la que da de mamar' (Galvañ / Sala: 2002: 55), deu derivar del català **dida** 'Dona que alleta l'infant d'una altra' (DIEC2).
- 19. embafao embafá** *adj* / **embafar** *v*: Documentat a Asp tant en la funció d'adjectiu com en la de verb, fa referència a l'estat derivat d'haver menjat en excés, quan s'està ple (Galvañ / Sala 2002: 55). En català, precisament, **embafar** significa 'Una menja massa dolça o greixosa, esmussar l'apetit (a algú), fer-se-li de difícil empassar' (DIEC2). El mot és també conegut a Oriola (Guillén 1974: 264).
- 20. empastrá** *f*: D'acord amb Galvañ / Sala (2002: 56), es tracta d'un 'Lío mayúsculo, desorden, alteración de un orden'. Com que el verb català **empastrar** fa referència a 'Cobrir de pastes; adherir amb pastes' o 'Untar de matèria pastosa o de líquid espès' (DCVB), sospite que es tracta d'una interpretació metafòrica d'aquest punt de partida; potser, però, és més relacionable amb aquesta altra accepció? 'Entrebanca, aturar el curs d'un negoci; fer que una cosa quedi sense acabar' (DCVB). El terme, en tant que element de la construcció o de la cuina '[...] referido a cualquier cosa pegajosa', és conegut al Baix Segura (Soto 2002: 50). Així mateix, al Baix Vinalopó (Segura 2003: 201), tot i que no se'n precisa el sentit. El mot català no és arreplegat pel DIEC2.
- 21. enguiscao** *adj* / **enguiscar** *v*: Documentat també en Sala (1998: 315-317), es tracta d'un mot que significa 'Camelar, inducir a hacer algo con engaño y promesas, provocar una acción ante la que se está dudoso' i, més concretament, 'Picar a alguien para que lleve a cabo acciones a las que no está dispuesto' o 'Enemistar a dos amigos enguiscando a uno de ellos con maledicencias que, falsamente, se le dicen al otro' —l'adjectiu, en conseqüència, significa 'Convencido, camelado' (Galvañ / Sala 2002: 57). És també present a Múrcia (García Soriano: 1932), a Villena (Torreblanca 1976: 288) i a Montfort (Martínez Beltrán: 1985). Deu connectar amb el català **enguiscar** 'Incitar, estimular a la baralla' (DCVB), no present en el DIEC2 però sí en parlars valencians propers com ara a les Valls del Vinalopó (Beltran 2008: 46) i al Baix Vinalopó (Segura 2003: 203).
- 22. escata** *f*: Definit com a 'Grietas, surcos; también escamas' (Galvañ / Sala 2002: 60), em pense que l'origen deu estar en el català **escata** 'Cadascuna de les làmines òssies, primes i transparents, generalment encavalcades una damunt l'altra, que cobreixen la

pell de molts de peixos i d'alguns altres animals' (DCVB) per proces metafòric, tot i que d'altres accepcions com ara 'Crosta prima que es forma a la pell' o 'Engrut que el contacte amb l'aigua de mar produeix en el buc d'una embarcació' semblen apuntar vers la mateixa direcció que el sentit aspenc. És documentada en parlars valencians propers com ara a Alacant (Segura 1996: 174) o al Baix Vinalopó (Segura 2003: 205). El CORDE només n'arreglega un exemple, fet que posa sobre la pista de l'estranyesa del mot en espanyol.

23. escorcullar *v*: Es tracta d'una paraula que es refereix a l'acció de 'Fisgonear, curiosear, preguntar' (Galvañ / Sala 2002: 60), relacionable doncs amb el mot català **escorcollar** 'Algú, examinar minuciosament (alguna cosa, els seus racons, amagatalls, etc.), per veure què hi ha, si hi ha allò que cerca, etc' (DIEC2). És vocable documentat al Baix Segura mitjançant la variant **escurcullar** (Soto 2002: 54), a Elx amb 3 variants diferents —**escorcullar**, **escarcullar** i **escurcullar**— (Segura 1998: 144) o a Alacant gràcies a **escorcullar** (Segura 1996: 175).

24. escurrimble *m*: Present també en Sala (1998: 315-317), segons Galvañ / Sala (2002: 61) es tracta d'una 'Pequeña circulación de agua, generalmente la sobrante tras un riego'; així mateix, s'hi dona la referència castellana **escurrimbles**, però no he sabut trobar-la ni en el DRAE, ni en el *Nuevo tesoro lexicográfico de la lengua española*, ni en el CORDE. Amb la pista de termes com ara **escorrior** 'Canal pequeño de avenamiento' o 'Reguera' a Oriola (Guillén 1974: 269) o **escorrim** al Baix Vinalopó (Segura 2003: 206), que semblen compartir l'ètim, em fa pensar si aquest **escurrimble** aspenc no deu vincular-se amb el verb català **escórrer**.

25. esgarrao esgarra *adj* / **esgarrar** *v*: No he trobat cap documentació com a lèxic tradicional aspenc ni de l'adjectiu ni del verb. Deuen derivar del verb català **esgarrar** 'Esquinçar, estripar', nascut probablement a partir de **garra** 'urpa', potser per imitació del castellà **desgarrar** (DCVB). El DRAE conté la variant sense **d-**, però en espanyol sembla una forma clarament secundària front a la més habitual **desgarrar**; en aquest sentit, doncs, sembla que caldria interpretar les minses 5 ocurrences de l'infinitiu en el CORDE. Si més no, el mot català, habitual en parlars veïns com al camp d'Alacant (Martos / Segura 1997: 61) o a la ciutat d'Alacant mateix (Segura 1996: 175), deu haver-hi pressionat.

26. esguitón *m*: Galvañ / Sala (2002: 61) arreglega el verb **erguitar** o **esguitar** 'Salpicar', i un substantiu derivat tal que **erguite** o **esguite** 'Ser pequeño físicamente. Salpicadura', però se'n deixa un altre que jo he sentit només amb la forma en **es-**, ço

és, **esguitón**, relacionable amb el català **esguitó** ‘Esquitx’, absent en el DIEC 2 i qualificat com a valencianisme en el DCVB —els 2 mots documentats per Galvañ / Sala (2002: 61) tampoc no estan vinculats amb l’origen català pertinent per tal ítem bibliogràfic, tot i que Montoya (1989: 141) sí que n’ha assenyalat la catalanitat. Bé com a verb, bé com a substantiu, és forma habitual en els parlars castellans d’influència lèxica catalana com a Saix (Herrero 2001: 166) o a Montfort (Martínez Beltrán: 1985); si fa no fa, ocorre el mateix en els parlars valencians veïns com a les Valls del Vinalopó (Beltran 2008: 59), al Baix Vinalopó (Segura 2003: 206) i a Alacant (Segura 1996: 176).

27. espígol *m*: Segons Galvañ / Sala (2002: 61), es tracta d’un ‘Vulgarismo por deformación de: espliego: del latín ESPICULUM; mata de las labiadas, tallos leñosos, flores azules en espiga (spicum), y semillas de color gris; planta aromática y con un aceite que se usa en perfumería o en las casas particulares como sahumero’. Per bé que el CORDE n’arreplega 6 exemples, tots procedeixen de la ploma de P. Font Quer, botànic català nascut en les darreries del segle XIX. El mot, més aïna, deu respondre al català **espígol** ‘Mata aromàtica de la família de les labiades, de fulles molt estretes i flors blaves o violàcies en inflorescència terminal interrompuda, en què s’intercalen bràctees membranoses ovades, pròpia sobretot de prats i matollars secs de la muntanya mediterrània i cultivada per extreure’n un oli essencial emprat en perfumeria i com a aromatitzant (*Lavandula angustifolia* o *L. officinalis*)’ (DIEC2). És forma coneguda en parlars valencians veïns com ara al camp d’Alacant (Martos / Segura 1997: 49), a les Valls del Vinalopó (Beltran 2008: 64) o a Elx (Segura 1998: 127).

28. estijeras *f* [pl.]: Aquest mot, que designa un ‘Instrument compost de dues fulles tallants encreuades i unides per un piu al voltant del qual poden girar, i que, manejades per unes anses o agafadors, serveixen per a tallar tela, paper, làmines de metall, etc’ (DCVB), no l’he trobat documentat com a mot propi d’Asp, tot i que sí en parlars castellans d’influència lèxica catalana no gaire distants com ara a Montfort (Martínez Beltrán: 1985) i a Oriola (Guillén 1974: 272). Sembla evident, doncs, la dependència catalana respecte d’**estisores**.

29. esvarón *m*: Galvañ / Sala (2002: 59) arreplega **esvarar** ‘Resbalar’, però no fa esment del substantiu que en deriva. El DRAE conté el verb i, així mateix, apareix enregistrat en els diccionaris continguts en el *Nuevo tesoro lexicográfico de la lengua española* des del 1925 —no així en el CORDE—, però no sembla mot

habitual en castellà, que opta més habitualment per **resbalar**. En parlars castellans propers influïts fortament pel lèxic català trobem casos com ara **esvarado** a Saix i a Salines (Herrero 2001: 129; 2002: 169) o **desvararse** al Baix Segura (Soto 2002: 48).

30. falluco o **falloca** *adj*: Amb 2 variants, el sentit que hi atorga Galvañ / Sala (2002: 63) és el de ‘Falluto, vano, huero. Se dice especialmente de los frutos que no han granado’. La primera de les formes sembla vinculable a l’adjectiu castellà **falluto**, **-a**, el qual, segons els diccionaris continguts en el *Nuevo tesoro lexicográfico de la lengua española* des del 1927, és preminent a Múrcia. La segona forma —documentada abans en Sala (1998: 315-317)—, tanmateix, és més fàcil de relacionar amb el català a través de **fallaca** ‘Ametla que no s’obri, secall’ a les Valls del Vinalopó (Beltran 2008: 64) o **falluca** —també **falló**— ‘Matella fallada, amb el galló sec’ al Baix Vinalopó (Segura 2003: 210). Tal vegada **falluco**, en cas de provenir d’un castellà **falluto**, mostra també la petja del català en el pas de **-t-** > **-c-**. Val a dir que cap de les variants catalanes comentades ací apareix ni en el DIEC2 ni en el DCVB.

31. farinetes *f* [pl.]: Galvañ / Sala (2002: 64) defineix aquest mot com a ‘Comida hecha basándose en caldo de cocido con harina y ajo’. Per bé que la composició sembla apuntar vers un aliment diferent, el terme ha de vincular-se amb el català **farinetes** ‘Menja, sobretot per als nens, feta de farina de diversos cereals i d’aigua bullent i condimentada amb oli i sal o bé amb sucre’ (DIEC2), diminutiu format sobre **farina** ‘Pólvores obtingudes de la mòlta de grans de cereals, especialment del blat’ (DIEC2). Cert és que el CORDE n’arreplega 4 ocurrències —mot escàs, en qualsevol cas, mentre que en català és habitual—, però amb l’acabament en **-as**: el fet que ací es conserve la terminació d’acord amb la tendència del català segons la qual les paraules, generalment femenines, que acaben en **-a** àtona formen el plural en **-es**, condueix inequívocament cap a la hipòtesi de procedència catalana. La forma en **-as** està documentada a Villena (Torreblanca 1976: 255).

32. grandaria *f*: D’acord amb Galvañ / Sala (2002: 67), castellà rústic i vulgarisme que fa referència a ‘[...] lo extenso de lo referido’. Per bé que el *Nuevo tesoro lexicográfico de la lengua española* el documenta des del 1803, i que en el CORDE se’n troben 9 casos en 6 documents —tots, excepte un, de principis del XVII—, em pense que el català **grandària** ‘Magnitud; qualitat de gran; grandor física’ (DCVB),

hi deu estar al darrere, ni que siga com a instrument de pressió quant a la pervivència del mot. És forma coneguda també a Oriola (Guillén 1974: 277).

- 33. grapá** *f*: El sentit és el de ‘Puñao. Lo que se puede coger en una mano’ (Galvañ / Sala 2002: 67). Cal apuntar vers el mot català **grapada** ‘Conjunt de coses que s’agafen amb la mà o que caben dins una mà’ (DCVB). Es troba també a Oriola (Guillén 1974: 277).
- 34. largaria** *f*: Amb el significat de ‘Longitud, distancia, lejanía’ (Galvañ / Sala 2002: 70), deu provenir del català **llargària** ‘Qualitat de llarg; dimensió d’un extrem a l’altre d’un cos’ (DCVB). Ben cert és que el DRAE conté el mot però, això sí, n’assenyala el desús. Si més no, la paraula catalana deu haver-hi col·laborat en la conservació si no és directament l’ètim original. El *Nuevo tesoro lexicográfico de la lengua española* documenta el terme des del 1734, però el CORDE posa sobre l’avís de la seua raresa en tant que n’ofereix tan sols 8 exemples en 4 documents diferents, tots de finals del XVI i principis del XVII.
- 35. legona** *f*: Es tracta d’un sinònim de ‘Legón. Azada’ (Galvañ / Sala 2002: 71) i deu relacionar-se amb el català **llegona** ‘Aixada de ferro molt ample, gairebé quadrat, que té una dolla o canó de ferro on encaixa el mànec’ (DCVB). És forma documentada a Oriola (Guillén 1974: 283).
- 36. merla** *f*: Segons Galvañ / Sala (2002: 76), ‘Por similitud con la urraca, pájaro, dicen, muy hablador’, la qual cosa condueix al terme català **merla** ‘Ocell de la família dels muscicàpids, de 25 centímetres de llargada, plomatge negre i bec groc el mascle, de plomatge bru i bec negrós la femella (*Turdus merula*)’ (DIEC2). Si bé és cert que el DRAE coneix la forma **merla** i que aquesta es documenta en el *Nuevo tesoro lexicográfico de la lengua española* des del 1734, el cert és que la forma habitual en espanyol és **mirlo**. Pel que fa al CORDE, aquest repertori en conté 4 ocurrences, potser indicatiu d’un ús gens habitual. És mot conegut a Oriola (Guillén 1974: 289), a més dels parlars valencians veïns com ara a les Valls del Vinalopó (Beltran 2008: 68), a Elx (Segura 1998: 131) i a Alacant (Segura 1996: 211).
- 37. muñir** *v*: D’acord amb Galvañ / Sala (2002: 79), significa ‘Ordeñar’, de manera que el punt de partida deu ésser el mot català **munyiir** ‘Treure la llet (d’una femella) prement-li la mamella’ (DIEC2). El DRAE conté el terme però amb definicions tals que ‘Concertar, disponer, manejar las voluntades de otros’ o ‘Llamar o convocar a las juntas o a otra cosa’; en aquest sentit, val a dir que el vocable català deriva del llatí MULGUERE, el significat del qual hereta idèntic el català, i el castellà, en

canvi, del llatí *MONERE* ‘amonestar, avisar’. És terme conegut a Oriola (Guillén 1974: 292), però amb sentits diferents a l’enregistrat a Asp com ara ‘Huir la liebre’, ‘Correr la mano por las ramas de algunos árboles para coger su fruto o sus hojas’ o ‘Mullir la tierra alrededor de las plantas’. Així mateix, trobem **munyir** i **desmunyir** ‘Collir l’oliva o els dàtils manualment’ al Baix Vinalopó (Segura 2003: 238), accepció present també en el DIEC2, malgrat que sols sota la variant **munyir**.

38. novachero -a *adj* / **novachear** *v*: Segons Galvañ / Sala (2002: 80), el verb —documentat també en Sala (1998: 315-317)— significa ‘Espiar, curiosar’. Deu provenir del català **novatxejar** ‘Anar cercant novetats’ (DCVB). Està documentat, per exemple, a les Valls del Vinalopó, tant pel que fa al verb **novatxejar** ‘Xafardejar’ com pel que fa a l’ adjectiu **novatxero** ‘Xafarder’ (Beltran 2008: 48). El DIEC2 no conté ni l’adjectiu ni el verb.

39. a palpotes o **a palpontes** *loc adv*: Entesa aquesta locució per Galvañ / Sala (2002: 81) com un vulgarisme castellà amb el sentit de ‘[...] tocando, tastando, probando, pero solamente con las manos’, en realitat deu tenir l’origen en la seqüència catalana **a palpontes**, creuament entre **a palpons** i **a les palpentas** (DCVB). A Montfort es documenta **a palpontes** ‘A oscuras’ (Martínez Beltrán: 1985).

40. panerola o **panderola** *f*: Segons Galvañ / Sala (2002: 81), aquest mot amb 2 variants respon ‘[...] a las cucarachas de color negro’. Ha de vincular-se, sens dubte, amb el català **panerola** ‘Insecte de l’espècie *Blatta orientalis*’ (DCVB), el qual sovint presenta, en els parlars valencians veïns a Asp, la variant **panderola** com ara a les Valls del Vinalopó (Beltran 2008: 67) i al Baix Vinalopó, on conviuen totes dues formes (Segura 2003: 243).

41. piula *f*: D’aquest mot, localitzat prèviament en Sala (1998: 315-317), se’n donen 2 sentits (Galvañ / Sala 2002: 86), un dels quals assenyala que es tracta de ‘petardos diminutos, de escasa potencia y los más baratos’, que deu estar vinculat amb el català **piula** ‘Petard petit que produeix algunes explosions consecutives, amb les quals els nois es diverteixen en les festes de carrer’ (DCVB). Segons Coromines (1991-2001), el mot degué passar a l’espanyol des de ben antic ja que apareix en las *Guerras Civiles de Granada*, de Ginés Pérez de Hita (1595). El mot es documenta a Oriola (Guillén 1974: 300) i també en els parlars valencians veïns com ara a Alacant (Segura 1996: 228). L’altre sentit aspenc de la paraula, ço és, ‘Coleta o trenza de chicas’, troba relació amb **piuleta** ‘Pinça que s’enganxa als rulos que es posen als

cabells’, accepció documentada a les Valls del Vinalopó (Beltran 2008: 51) i no inclosa ni en el DIEC2 ni en el DCVB.

- 42. pruna** *f*/ **prunero** *m*: No he documentat el fruit com a mot tradicional d’Asp però sí l’arbre, sinònim de ‘Ciruelo’ (Galvañ / Sala 2002: 88). Es tracta de termes clarament derivats dels catalans **pruna** i **pruner**, que mostren productivitat també a Oriola (Guillén 1974: 302). No obstant això, potser cal no descartar del tot l’espanyol ja que el *Nuevo tesoro lexicográfico de la lengua española* documenta **pruna** des del 1737, si bé s’hi diu que s’usa sols en algunes parts d’Espanya; així mateix, el CORDE conté **pruna**, almenys des del segle XVII. L’absència de **prunero**, però, fa més viable l’origen català.
- 43. remugar** *v*: Aquest mot, segons Galvañ / Sala (2002: 91), és sinònim ‘[...] del proceso realizado por un rumiante’, fet que entronca amb el català **remugar** ‘Els animals herbívors que tenen un estómac complex, mastegar de nou, fent-los tornar a la boca, (els aliments que s’havien empassat imperfectament mastegats)’ (DIEC2). El DRAE conté el mot però com a forma palmàriament secundària front a **rumiar**. En aquest línia, el *Nuevo tesoro lexicográfico de la lengua española* el documenta des del 1737 tot especificant, però, que és veu de l’Aragó i que vol dir ‘Lo mismo que rumiar’. La paraula és coneguda a Oriola amb la variant **remuar** (Guillén 1974: 307).
- 44. remullar** *v*: Galvañ / Sala (2002: 91) explica aquest verb com a ‘Refunfuñar, comentar por lo bajo, protestar débilmente’. Deu ésser una interpretació metafòrica a partir del mot català **remullar** ‘Posar (alguna cosa) en contacte amb aigua, vi o altre líquid, perquè se n’amari, es dessali, etc’ (DIEC2).
- 45. sogajo** *m*: Entés en tant que ‘Soga, cordel de esparto’ (Galvañ / Sala 2002: 99), em pense que el mot, documentat també per Sala (1998: 315-317), s’ha de vincular amb el català **sogall** ‘Cordeta d’espart usada principalment per a sogar’ (DIEC2), conegut en els parlars veïns com ara a les Valls del Vinalopó, on respon al sentit de ‘Bocí de corda d’espart verd’ (Beltran 2008: 62) i a Alacant, amb el significat de ‘Lligall d’espart’ (Segura 1996: 249).
- 46. toballa** *f*: Els reculls habituals no l’arpleguen —sí Montoya (1989), com comente més avall— si bé és mot conegut a la propera Montfort (Martínez Beltrán: 1985) i a Oriola (Guillén 1974: 318). Segons Coromines / Pascual (2001-2006), en espanyol hi havia un antic **tovaja**, però la forma moderna **toalla** degué partir de l’italià o del català; incidint en aquesta línia, Montoya (1989: 152) planteja que la pregunta a fer-

se és si la **-v-** és arcaisme o catalanisme. Certament, el DRAE la conté i és documentada —amb **-b-** i per això trie aquesta grafia en la lematització— en el *Nuevo tesoro lexicográfico de la lengua española* des del 1729; a més a més, el CORDE n'ofereix 15 casos en 9 documents, el més antic dels quals es remunta al segle XVI. No obstant això, la pervivència de la paraula fins a l'actualitat crec que parla, si no d'un origen directe, almenys sí d'una influència decisiva del terme català **tovalla** en la conservació pertinaç del mot a Asp i a d'altres poblacions castellaness no gaire llunyanes.

3. Conclusions

Com s'ha pogut observar al llarg d'aquest petit treball, la dependència catalana del lèxic tradicional d'Asp és considerable, fins i tot en major grau del que, fins ara, havia estat establert per diversos ítems bibliogràfics tals que Abad (1984), Sala / Gómez (1984), Ferrer / Sala / Cremades (1986), Sala (1998) i Galvañ / Sala (2002), especialment pel que fa a vocabulari que, tot i haver-se documentat, no havia estat degudament explicat en funció del seu origen. Tenint en compte que les referències bibliogràfiques citades no responen a la tasca de coneixedors especialistes de la lexicografia catalana sinó a meritoris amants de l'etnologia d'Asp per la seua condició d'oriünds, al meu parer queda encara un component de catalanitat aspenc de caire lèxic pendent d'estudi ja que els mots ací comentats deuen ésser tan sols una part del conjunt total —jo mateix n'he deixat fora, per motius d'espai i perquè necessite resoldre certs dubtes al respecte abans de parlar-ne en paper. Fóra interessant, doncs, que, amb urgència per la desaparició progressiva d'aquest parlar tradicional, es duguera a terme una compilació absoluta del vocabulari aspenc d'origen català, degudament definit i amb una clara explicació genealògica. Especialment important fóra d'aprofundir en l'arreglament de termes fins ara no identificats com a propis d'Asp com els ací aportats **berendar**, **esgarrar** o **estijeras**, o en l'aclariment de la hipotètica catalanitat de termes com **berendar** —de nou—, **cuete**, **escurrimble**, **esgarrar**, **esvarar**, **grandaria**, **largaria** o **toballa**, per bé que l'influx de la llengua veïna a la vila sembla força probable, si més no en confluència amb l'existència prèvia en espanyol de cada un dels mots anotats.

4. Referències bibliogràfiques

- ABAD ALEMANY, J. R. (1984): «Aspe y lo valenciano», *Upanel*, 1, 1 pàg.⁶
- ALCOVER, ANTONI M. / MOLL, FRANCESC DE B: *Diccionari Català-Valencià-Balear*. [Edició en xarxa <<http://dcvb.iecat.net/>>, consulta duta a terme diàriament de l'11 al 15 de febrer del 2009]
- ALONSO ZAMORA, VICENTE (1974): *Dialectología española*, Gredos, Madrid.
- BELTRAN I CALVO, VICENT (2008): *El parlar de les Valls del Vinalopó i del Carxe*, Centre d'Estudis Locals del Vinalopó, Petrer.
- COROMINES, JOAN (1991-2001): *Diccionari etimològic i complementari de la llengua catalana*, Barcelona, Curial Edicions Catalanes. 10 vols.
- COROMINES, JOAN / PASCUAL, J. A. (2001-2006): *Diccionario crítico etimológico castellano hispánico*, Gredos, Madrid. 6 vols.
- DIEC: *Diccionari de l'Institut d'Estudis Catalans*, 2a edició. [Edició en xarxa <<http://dlc.iec.cat/index.html>>, consulta diària de l'11 al 15 de febrer del 2009]
- FERRER ANTÓN, A. / SALA TRIGUEROS, F. P. / CREMADES CAPARRÓS, J. M. (1986): «Estudio etnològic de Aspe», dins *Ayudas a la Investigación 1984-85*, Institut de Cultura «Juan Gil-Albert», Alacant, pàgs. 191-208.
- GALVAÑ BOTELLA, JOSÉ ANTONIO / SALA TRIGUEROS, FRANCISCO PEDRO (2002): *Aspe: isla lingüística*, Institut de Cultura «Juan Gil-Albert», Alacant.
- GARCÍA SORIANO, JUSTO (1932): *Vocabulario del dialecto murciano*, C. Bermejo Impresor, Madrid.
- GUILLÉN GARCÍA, J. (1974): *El habla de Orihuela*, Diputació Provincial d'Alacant, Alacant.
- HERRERO HERRERO, M. À. (2001): «Els catalanismes en la parla de Saix», *Revista del Vinalopó*, 4, pàgs. 119-134.
- (2002): «El lèxic d'origen català en el parlar de Salines (per contrast amb el de Saix)», *Revista del Vinalopó*, 5, pàgs. 153-172.
- MARTÍNEZ BELTRÁN, F. (1985): *Nuestro Monforte insólito*, Monfort.
- MARTOS, JOSEP LLUÍS / SEGURA I LLOPES, CARLES (1997): «Aproximació al lèxic agrícola del camp d'Alacant limítrof amb el camp d'Elx», *La Rella*, 11, pàgs. 37-64.

⁶ Aquest exemplar de la revista *Upanel* no compta amb numeració de pàgines, de manera que em limite a indicar-ne l'extensió.

- (2000): *El valencià als llibrets de Foguera (1928-1936)*, Institut de Cultura «Juan Gil-Albert», Alacant.
- MONTOYA ABAD, B. (1982): «Los islotes lingüísticos de Aspe y Elda en el Medio Vinalopó medio», *Revista del Instituto de Estudios Alicantinos*, 35, pàgs. 119-134.
- (1986): *Variació i desplaçament de llengües a Elda i Oriola durant l'edat moderna*, Alacant, Institut de Cultura Juan Gil-Albert.
- (1989): *La interferència lingüística al sud valencià*, Generalitat Valenciana, València.
- (1996-1997): «La conformació històrico-lingüística de la regió d'Oriola-Alacant», *Quaderns de Migjorn*, 3, Alcoi, pàgs. 85-101.
- RAE: *Diccionario de la Real Academia Española*, 22a edició. [Edició en xarxa, <<http://buscon.rae.es/draeI/>>, consulta duta a terme diàriament de l'11 al 15 de febrer del 2009]
- : *Nuevo tesoro lexicográfico de la lengua española*. [Edició en xarxa, <<http://buscon.rae.es/ntlle/SrvltGUILoginNtlle>>, consulta duta a terme els dies 5 i 6 de maig del 2009]
- : *Corpus Diacrónico del Español (CORDE)*. [Edició en xarxa, <<http://corpus.rae.es/cordenet.html>>, consulta duta a terme els dies 14 i 17 de març, i el dia 25 d'abril del 2009]
- SALA TRIGUEROS, F. P. / GÓMEZ PÉREZ, N. (1984): «Palabras aspenses relacionadas con el valenciano», *Upanel*, 1, 2 pàgs.⁷
- SALA TRIGUEROS, F. P. (1998): «Cultura popular aspense», dins *Aspe. Medio físico y aspectos humanos*, Ayuntamiento de Aspe, Asp, pàgs. 302-332.
- SEGURA, CARLES (1996): *Estudi lingüístic del parlar d'Alacant*, Institut de Cultura «Juan Gil-Albert», Alacant.
- (1998): *El parlar d'Elx a estudi: aproximació a una descripció*, Ajuntament d'Elx, Elx.
- (2003): *Una cruïlla lingüística: caracterització del parlar del Baix Vinalopó*, Universitat d'Alacant / Departament de Filologia Catalana, Alacant.
- SEVILLA, ALBERTO (1919): *Vocabulario murciano*, Imprenta Sucesores de Nogués, Múrcia.

⁷ Vegeu la nota 6.

SOTO LÓPEZ, A. (2002): *Sustrato catalán en el habla del Bajo Segura*, Diputació Provincial d'Alacant / Ayuntamiento de Orihuela, Alacant.

TORREBLANCA ESPINOSA, M. (1976): *Estudio del habla de Villena y su comarca*, Institut d'Estudis Alacantins, Alacant.